

dene (19), på frostknuder kogte rødbeder (20); hænder og fødder med frost bades med vandekokt (SFyn; 21) eller stikkes i en mos af kogte rødbeder (1852; 22); de grønne blade renser og læger benskader (19). — Rødbede indgår i middel for koens blodgang = dysenteri (Als o. 1670; 23).

At «koge rødbeder» er slang for menstruation (24).

Børn har brugt bladsaften som »smøreolie« til f.eks. barnevogne (25).

LITTERATUR: (1) 689 1,189; (2) 1014 34,1931,148; (3) 825 111; (4) 697 177; (5) 958 1928-29,7; (6) 858 44; (7) 739 2,1800,246; 73 1802,132; (8) 865 49; 903 57; (9) 634 12164; 941e 28,36; 840 nr. 42,1948 (Odsherred 1866); (10) 760 172,280,317; (11) 699 15; (12) 1014 32,1939,46; (13) 485 1816,13f; (14) 936 3,1837,164; (15) 760 436; 941 104; (16) 343 281; (17) 15 1,6f,26,97; (18) 494 339; (19) 186 37; (20) 4880 130; (21) 519 96; (22) 282 15 jf. 187 37; (23) 248 1,1926,45; (24) 85 15; (25) 686 11.

Kobjælde, *Pulsatilla*

NIKKENDE KOBJÆLDE, *Pulsatilla pratensis*, blomstrer april-maj hist og her på solåbne bakker, særlig i Nordjylland og på øerne. De rodstillede blade er tredobbelte fjerdelte og silkehårede lige-som den indtil 40 cm høje stængel, der omrent midtpå bærer tre snitdelte svøbblade og øverst en stor klokkeformet, mørkviolet blomst; små-frugterne har lang lådden »hale«.

KOBJÆLDE 1546ff, de til sidst nikkende blomster ligner klokkerne på køers hals i Norge og Alperne, men navnet kan også have relation til voksestedet og at planten blomstrer, når kørerne kommer på græs; *okseøre* 1546-1821 måske efter behåringen; *koklokke* 1820, NSjælland, Falster, *fåreklokke* Århusegnen, NSjælland, *bjerg-klokke* Fyn, *klokke* SFyn, ved Fakse, *bakke-bjælde* NSjælland og *kongebjælde* Horns herred; *barhoede drenge* NVSjælland, *kullede drenge* og *kolde drenge* NSjælland, *lådne drenge* ved Aasserbo, *lådne piger* ØJylland, N og VSjælland,

Nikkende kobjælde. (es).

klokkedrenge, bønderdrenge NSjælland, jf. børneleg s. 167, *busselådne, busserolle* NSjælland; *Bojes blod* VFyn vel opkaldt efter Jens Henrik Boye, der 16/8 1856 blev henrettet på en bakke (»Bojes bakke«) mellem Assens og Middelfart; *barberkoste* (om frøstanden) børn i NSjælland; *enganemone* 1793–1806 (1).

»Er en af vore smukkeste forårsurter og den første blomst, der ligesom en hængende klokke røres hid og dit af vinden og så at sige ringer mennesker og få til bordet, hvilket Guds godhed påny dækker for dem« *Johan Pauli* 1761 (2); svøbt i det fine pelsværk, og de lødne blomsterknopper ligger som små dunede fugleunger i en rede *Jens K. Jørgensen* og *K. Hee Andersen* (3), dukker frem som en lille lådden trold i sin tæthårede, hvidgrå pels *Sofus Franck* (4). Blomsten var kun i knop; en dunet kugle af en blødhed som hareuld. Hvis De selv engang skrår over en stump rå jord og tror at se en lille tabt barnevante, strikket af angoragarn, da kan det være, at også De ved et tilfælde har opdaget *Pulsatilla*. – Dybt nede i det visne græs

noget sølvlyst låddent, der ligner en lille harefod, skudt op af sandet ... Og en dag hænger klokken på den bøjede stillk, mørkviolet som et gejstligt fløj – Danmarks første anemone! *Hans Hartvig Seedorff* (5), man ser ind i en bly, smilende skønhed, der nærmest stråler *J. Plesner* (6).

OPRET KOBJÆLDE, *Pulsatilla vulgaris*, med større og oprette lysviolette blomster vokser hist og her i Jylland.

Ud over mange navne fælles med nikkende kobjælde: *blå vejrurt* 1648–1821, se s. 167, *kobold Djursland* vel dannet af kobjælde o.lign. i forbindelse med den runde frugtstand; *påskeroskens Amager*, fra hollandsk(dialekt) paaschroosjen 'små påskeroser' (7). – Rigt violette blomster, krængede op mod solen, og blade myge som silke ... den fortryllende *Pulsatilla vulgaris*. *Christian Elling* (8).

VÅR-KOBJÆLDE, *Pulsatilla vernalis*, er ganske lav (8–15 cm) med et stort hvidt, udvendig rødbrunt eller violet og silkehåret bløster; findes kun få steder i jydske hedeegne.

Nikkende kobjælde. (EH).

Opret kobjælde. (PAA).

Mod påske ... lige yndefuld skær og rødmende overrasker os værkobjældens prinsessefornemhed i ødemarken *Kaj Munk* (9), en dunet stængel forsynet med en dunet krans af svøbblade løfter en stor troskyldig blomst lige op af forgængelighedens tristeste øde. Ren og skær åbnar den sig mod solen og den blå forårshimmel, midt i dens skinnende hvide indre sidder som en guldklump af støvdragere og støvveje, som om en af pilebuskens gule gæslinger holdt flyttedag og sidder her som midt i en bristende skal. Det er foråret, der møder os med sit reneste smil i denne store yndige blomst. Men når solen daler, lukker den sig, og vi ser den klædt med dun ... så hele blomsten er så blød at føle på som en nyfødt ælling. Blomstens yderside har lyngens brunrøde farve, så når den er sammenfoldet, ser den så ydmyg og fattig ud i modsætning til det strålende smil, som forårssolen kaldte frem *Alfred Kaae* (10). Hun står og nikker så barnebly · bag bakkekammen i lyngens ly, .. så drømmedejlig i blåværkskjol, · at Salomon selv på sin kongestol · i al sin visdom og al sin vælde · var stodderprydet mod »vårens bjælde« *Søren Noe-Nygaard* (11).

LITTERATUR: (1) 689 2,385f; 107; (2) 696 50; (3) 462 27; (4) 259b 2,27; (5) 821r 49, 821l 13; (6) 723 34; (7) 689 2,387; (8) 213 140; (9) 616 16; (10) 505 38; (11) 650 40.

LÆGEMIDLER

Vinakog af rod eller frø drikkes for at uddrive blæresten og menses, urten eller destilleret vand deraf renser onde sår, fjerner dødt kød (1546 ff; 1).

Den knuste plante anbringes som blæretrækende omslag på håndleddene mod koldfeber (malaria), saften gnides på vorter, de tørrede og pulveriserede rødder giver nysen ligesom snustobak (1648; 2).

Blomsterne bruges til omslag på feberpuls (1688; 3). En te af planten er blevet drukket for gigt (4). Urten føres på nogle apoteker.

LITTERATUR: (1) 841 1577,53; (2) 697 115; (3) 89 2; (4) 280 9/11 1944.

ANDEN ANVENDELSE

Børn gör frugtstanden våd, redet »hårtotten« bagover og fletter græsstrå i den; de kildrer hinanden med frødusken under næsen og siger: vil du lugte til den lådne dreng? (NSjælland), sml. s. 165f. Den stive stængel med frugtstanden er drenges »barberkost«.

Af blomstersaften kan laves grønt blæk (1). Påskeæg farves grønne med blomsterne i kogevandet (1761; 2). – Under anden verdenskrig blev det anbefalet at bruge rødderne, der indeholder saponin, som erstatning for kvillajabark til finvask (3).

Man har hentet kobjælder fra naturen til indplantning i haver (1648; 4).

LITTERATUR: (1) 576 4,1799,406; 398 1806,524; (2) 696 51; (3) 856 nov. 1941; (4) 697 115.

Anemone, *Anemone*

Den HVIDE ANEMONE, *Anemone nemorosa*, er alm. i løvskove, fra den krybende jordstængel opsendes hånddelte rodblade og 10–15 cm høje stængler med tre svøbblade på midten og en hvid, udvendig ofte rødt anløbet blomst.

På en hektar bøgeskovbund er optalt 7½ millioner anemoneplanter (Geelskov, Ermelunden) med et bladareal, der temmelig nøje svarer til det dobbelte jordareal (1).

Anemone 1700-t ff af græsk anemos = vind, uvist hvorfor plantens navn blev knyttet hertil. *Hvideved* o. 1300ff (hwitwith), *hvidevisse* 1560 ff, Vendsyssel, Lolland, yngre: *hvideveje*, *virrevej* (nu næppe i alm. sprogrug), forleddet vist til *vira*, *virre* = nikke; *små hvide kragetær* 1648–88 efter bladformen ligesom *hvid hanefod* 1780; *skov-vejrurt* 1648 jf. *anemone*, *vindblomst* o. 1700–1905, *vindrose* 1793–1905; *koralblomst* o. 1700–1820, *hvidsippe* 1767–1834 til svensk sippa, måske fordi blomsten kan ligne en krone, men snarere til sipp = hængehoved (om de nikkende blomster); *vårlilje* SSjælland o. 1860, *stjerneblomst* Als og *fedtblomst* Als, N og VFyn, Lolland som modsætning til »smørblomst«, ranunkel (s. 172), *koldurt* Ø og VJylland, Fyn, *koldeblomst* ØFyn, Langeland, *koldfeberblomst* Djursland, Sjælland, *feberblomst*, -urt Sjælland, Lolland, Langeland, anvendt mod koldfeber, se nedenfor; *vækurt* Bornholm mod gigt, *snogebomst*, -urt Fyn, Sjælland med nedsættende betydning, *storkeurt* Fyn, *storkemøg* NVSjælland blomstrer samtidig med fuglens ankomst, men også efter blomsterfarven; *biurt* ØJylland, *skovblomst* ØMøn, *særkesisse* SSjælland (2). – Skovdistriktet bag Hareskovpavillonen kaldes »de hvide anemoners land« (3).

BLÅ ANEMONE, *Anemone hepatica*, har læderagtige, trelappede, på undersiden rødbrune blade